

Vensters op Oneindigheid – Wajikra 5786

Joel Erwtelman

Een van de vele mooie dingen van het wekelijks bestuderen van de parasha van de week is het veelkleurig palet van thema's en ideeën dat we voorgeschoteld krijgen. Zo gaat het tweede boek van Tora, het boek Shemot, dat we vorige week afsloten, vooral over de manier waarop Gd deel is van de geschiedenis van het Joodse volk.

De focus van Wajikra is bepaald *niet* geschiedenis.

We lezen aan het einde van Shemot: בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוֹקֵם הַמִּשְׁכָּן “op de eerste dag van de **eerste maand** van het tweede jaar [na de uittocht] werd de Mishkan opgezet.” (Shemot 40:17). Het boek dat ná Wajikra komt, Bemidbar, begint met: וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד באחד לחדש השני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים לאמר “Gd zei het volgende tegen Moshe in de Mishkan op de eerste dag van de **tweede maand** van het tweede jaar nadat ze uit Egypte waren getrokken.” (Bemidbar 1:1) Vrijwel het hele boek Wajikra speelt zich dan ook tussen deze twee data af, in de maand Nissan van het tweede jaar na de uittocht van Egypte.

Om te begrijpen wat het perspectief is dat het boek Wajikra ons geeft, moeten we kijken hoe dit boek is geplaatst in de tekst van Tora. De laatste pesoekiem van het boek Shemot gaan over de bouw van de Mishkan. Tora vertelt daar: ויכל משה את המלאכה ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן “... *toen was Moshe klaar me de werkzaamheden* [van de Mishkan]. *De wolk* [van de Aanwezigheid van Gd] *vulde daarop de Mishkan...*” (Shemot 40:33-34) Met de bouw van de Mishkan was de opbouw van het Joodse volk na de uittocht voltooid en konden ze zich klaar maken om naar Erets Jisraeel te gaan. De Mishkan gaf het volk de gelegenheid om de aanwezigheid van Gd te voelen zoals ze dat ook onder aan de berg Sinaï hadden gedaan. Maar tegelijkertijd was er ook iets fundamenteel veranderd. Nu het volk in beweging kwam maakten de verstilling en toewijding die het verblijf bij de berg Sinaï kenmerkten plaats voor beweging en verandering. Er moest dan ook een nieuwe modus gevonden worden om om te gaan met de aanwezigheid van Gd.

Die modus heet קְדוּשָׁה (*kedoesja*) en is het onderwerp van het boek Wajikra.

Kedoesja wordt meestal vertaald als ‘heiligheid’, maar deze vertaling doet de inhoud van dit begrip tekort. Heiligheid suggereert iets dat verheven maar afgezonderd is. Maar de onderwerpen die in Wajikra aan de orde komen gaan veel verder. Het boek bevat regels over de rituelen in de (voor iedereen zichtbare en tot op zekere hoogte toegankelijke) tempel, over toegestaan en verboden eten, de viering van de feestdagen en over (rituele) reinheid en onreinheid. *Kedoesja* gaat dan ook vooral over de manier waarop het Joodse volk hun dagelijks leven kan verheffen. Tora geeft ons de mogelijkheid om dit te doen in alle aspecten die ons leven beheersen.

Het uitgangspunt van Tora is dat voor iemand die de Aanwezigheid van Gd daadwerkelijk waarneemt, het bijna onmogelijk is om daar niets mee te doen, zodat er regels moeten zijn over hoe dit vormgegeven moet worden. Wajikra bevat deze regels. Maar als moderne mensen herkennen de meesten van ons hier niet veel van. Wij leven in een onttoverde wereld die vooral bekeken wordt vanuit het oogpunt van technologie. Ons denken wordt niet bepaald door een aanraking met het hogere, maar door oorzaak en gevolg. Het vinden van iets dat voorbij gaat aan de wereld die we direct kunnen ervaren ligt voor de meesten van ons niet erg voor de hand – laat staan dat we ons geroepen voelen om in het aangezicht daarvan op een bepaalde manier te handelen. Het is dan ook de vraag hoe we de rol van de rituelen die het boek Wajikra ons voorschrijft nog moeten begrijpen.

Een antwoord hierop kunnen we misschien vinden in de manier waarop onze geleerden de aanwezigheid van heiligheid in de wereld zagen en in het bijzonder op de manier waarop R' Kook deze manier van kijken interpreteert.

De Gemara vertelt in Massechet Sanhedrien 64b een op het oog wonderlijk verhaal, dat zich afspeelt bij het begin van de bouw van de Tweede Tempel, na de terugkomst van (een deel van) het Joodse volk in Erets Jisraeel. De Gemara vertelt dat geleerden van die tijd vonden dat ze iets moesten doen aan de neiging van het Joodse volk om zich voortdurend naar afgoden te wenden. De geleerden wendden zich tot Gd en vroegen Hem de neiging om afgoden te dienen weg te nemen. Gd bewilligde in dit verzoek. De geleerden vroegen daarop aan Gd ook de neiging tot seksuele lust weg te nemen – en ook dit verzoek werd door Gd ingewilligd. Maar van dit laatste kwamen de geleerden snel terug – de gevolgen bleken ongunstig. Ontdaan van lust blijkt de wereld niet te kunnen functioneren – zelfs de kippen legden geen eieren meer. Om die reden draaiden de geleerden dit verzoek terug.

Zoals bij al dit soort verhalen in de Gemara, moeten we proberen te begrijpen wat de achtergrond hiervan is en wat het precieze idee is dat bedoeld wordt. Het eerste stuk, over afgoderij, lijkt, zeker als we het plaatsen in de tijd dat de Gemara dit verhaal plaatst, een reflectie op de afgoderij die het volk uit Babylonië mee teruggenomen had, of op het feit dat volgens de overlevering de ballingschap in de eerste plaats te wijten was aan afgoderij. De relatie met het tweede deel, over seksuele lust is alleen niet onmiddellijk duidelijk. Maar wie goed kijkt ziet dat de twee delen van het verhaal onlosmakelijk met elkaar samenhangen en ons iets vertellen over wat de aandrang tot afgoderij is.

In zijn boek Eder Hayakar (Jaffa, 1906), een collectie essays van R' Kook over zijn begrip van het Jodendom van zijn tijd, verbindt R' Kook deze beide verhalen met elkaar.

In de beleving van R' Kook is het waarnemen van Gd in de wereld de meest natuurlijke conditie van de mens. Het idee dat, als je niet op de juiste weg wordt geholpen, je afgoden zou gaan dienen is dan ook niet zo vreemd. Voor ons is dat nauwelijks te bevatten – wij zijn geconditioneerd om de aandrang tot het dienen van afgoden als iets inherent verkeerd te zien. Maar R' Kook vraagt ons om deze aandrang op een andere manier te bekijken. Hij vraagt ons de afgodendienaar te zien als iemand die, anders dan wij helemaal niet in een onttoverde wereld woont maar als iemand die omgeven is met allerlei fenomenen die hem de weg wijzen naar iets dat deze wereld voorbij gaat.

Eigenlijk is dit een eigenschap die in een mens te prijzen valt. Maar zoals met zoveel dingen, is het van belang deze in goede banen te leiden – en helaas bleek de overvloed van heiligheid meer dan het Joodse volk kon behapstukken. De overweldigende stortvloed van heiligheid leidde niet tot verheffing, maar tot een plat materialisme en uiteindelijk de verwoesting van de tempel. Dat was de reden dat de geleerden, in het verhaal in de Gemara, vroegen om de aandrang tot afgodendienst weg te halen: ומתוך כשולן כח המוסרי, שלא היה אפשר לישראל לקבל רוב טובה של החיים הבריאים והטובים ... היה הכרה למעט צביון החיים *"Het falen van de moraal – het feit dat het Joodse de volheid van een gezond, bruisend leven niet kon volhouden... maakte het noodzakelijk om de vitaliteit van het leven bij de rauwe natuurlijke bron ervan te verminderen en de aandrang voor afgoderij weg te nemen."* (Eder Hayakar, p. 30) Maar het verliezen van deze aandrang kwam met een prijs. We verloren niet alleen de aandrang, maar ook de mogelijkheid om het Gddelijke overal te zien. Het is dan ook geen wonder dat ongeveer tegelijk met de afgoderij de mogelijkheid van profetie verdween.

Dat verklaart waarom in het verhaal het wegnemen van de aandrang om afgoden te dienen in de Gemara wordt gespiegeld aan lust. Beide neigingen zijn natuurlijke neigingen die bijna parallel aan elkaar lopen. Lust is iets dat we nodig hebben om voort te kunnen bestaan. Het wegnemen daarvan doet de wereld vrijwel letterlijk stilstaan. We moeten de aandrang om afgoden te dienen bijna op dezelfde manier begrijpen. We hebben de neiging om overal (de hand van) Gd in te zien eigenlijk nodig. Daarzonder is ons leven armer. Het is daarom dat het verhaal in de Gemara beide thema's noemt.

Dit laat zien waarom we ook nu nog de regels van Wajikra nodig hebben. Als moderne mensen kunnen we niet uit het technische, zakelijke wereldbeeld stappen waar we mee zijn grootgebracht. Maar wat we wel kunnen doen is door middel van kleine stappen op zoek gaan naar de verheffing die we nodig hebben. Anders dan voor onze voorouders, voor wie de wetten van Wajikra een middel waren om de stroom van het Gddelijke te kanaliseren, zijn diezelfde wetten voor ons vensters die een blik werpen op de Oneindigheid.

Ons perspectief op de wereld verandert voortdurend en we zijn omringd door onzekerheid. In die woelige wereld biedt Tora ons houvast. Mogen we gezamenlijk doorgaan daar betekenis in te zoeken en onszelf en de wereld om ons heen te verbeteren. En mogen we snel goede berichten horen.

Shabbat shalom!